

шений. Проведена класифікація хозяйственных Інтернет-правоотношений і об'єктів хозяйственных Інтернет-правоотношений.

Ключевые слова: Інтернет; сеть; хозяйственные правоотношения; Інтернет-торговля.

Annotation

Fomin A. I. Specific law regulation of trade, carried on the Internet. — Article.

The article considered the definition of e-commerce and its characteristics and attributes that are specific only to this type of trade. The analysis of the problems of Internet commerce, which require legal regulation. Approaches to the regulation of Internet commerce.

Keywords: Internet, network, commercial relationship, Internet commerce.

УДК 347.65/68:347.932(477)

Н. В. Черногор

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ ТА ТЕРМІНІВ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Закріплення у Цивільному кодексі України 2003 року (далі — ЦК України) понять «строк» та «термін» викликає багато проблем в їх практичному застосуванні і вимагає детального дослідження юридично-термінологічних понять. У сучасній юридичній науці певні автори у своїх дослідженнях вже торкалися питань строків та термінів у цивільному праві, але необхідним є комплексний підхід до строків і термінів у спадковому праві і це підтверджує значимість і актуальність обраної теми. Метою проведення даного дослідження є визначення строків та термінів у спадковому праві України.

Строкам у цивільному праві було приділено багато праць видатних учених: таких В. П. Грибанова, О. А. Красавчикова, І. Б. Новицького, М. А. Гурвича, В. В. Луця, Т. М. Вахонєвої та ін. У спадковому праві на проблему строків звертали увагу: Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов, Є. О. Рябоконт та ін.

Життя не можливо уявити поза часом. Спадкові правовідносини виникають, здійснюються та припиняються з настанням вказаних у нормах юридичних фактів у певний час. Саме тому для спадкових правовідносин час має важливе значення. Вчений В. В. Луць у своїх дослідженнях визначає, що у цивільному законодавстві з поняттям «строк» завжди асоціюється конкретний період часу, а не час взагалі [1, с. 15].

На думку Т. М. Вахонєвої, своєчасність є необхідною умовою здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків. Гарантованість своєчасності як елемента цивільних правовідносин досягається шляхом імперативного закріплення у нормах цивільного права законних строків (визначених актами цивільного законодавства) [2, с. 24]. У спадковому праві практично всі строки мають імперативний характер. За допомогою строків суб'єкти спадкових правовідносин можуть реалізувати своє суб'єктивне право на спадщину.

Під строком у словнику російської мови розуміється: «...певний проміжок часу або момент настання, виконання чого-небудь» [3, с. 304]. Таке визначення хоча і характеризує сутність строку, але, тим не менш, не розкриває всіх особливостей, властивих правовим строкам.

ЦК України дає визначення понять «строк» та «термін». Відповідно до ст. 215 ЦК України строком є певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення, а терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Згідно з ст. 252 ЦК України строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами. Іншими словами, «строк» у цивільному праві являє собою певний період (відрізок) часу, з яким пов'язується настання певних правових наслідків. Початок строку чи його закінчення може визначатися вказівкою на подію, яка має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати. Розрізняють терміни, які можуть входити до складу строку, та терміни, які існують самостійно. Але самостійного значення термін набуває у випадках встановлення, зміни або припинення ними того чи іншого права.

Право на спадкування виникає лише з часу відкриття спадщини. Відкриття спадщини — це настання тих юридичних фактів, якими обумовлюється виникнення спадкових правовідносин [4, с. 964]. Підстави відкриття та час відкриття спадщини регулюються ст. 1220 ЦК України, відповідно до якої часом відкриття спадщини вважається день смерті особи або день, з якого особа оголошується померлою. Оголошення фізичної особи такою, що померла, стає підставою для виникнення спадкових правовідносин за умови наявності рішення суду, яке ґрунтується на припущенні, що фізична особа-спадкодавець померла. Якщо особа була оголошена померлою за рішенням суду, то часом відкриття спадщини є день, з якого вона оголошена померлою (ч. 3 ст. 46 ЦК України). Оскільки згідно з ст. 1220 ЦК України під часом відкриття спадщини розуміється певна календарна дата, то законодавець не надає правового значення годинам та хвилинам настання смерті.

Спадкоємцями за заповітом і за законом, згідно зі ст. 1222 ЦК України, можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Але щодо спадкоємців за заповітом, а саме юридичних осіб та інших учасників цивільних відносин, потрібно внести уточнення у ч. 2. ст. 1222 ЦК України такого змісту: «Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин (ст. 2 цього Кодексу), що існують на час відкриття спадщини». Отже, юридичні особи та інші учасники цивільних правовідносин можуть бути спадкоємцями за заповітом за умови існування на час відкриття спадщини.

Згідно зі ст. 249 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України) часом відкриття спадщини слід вважати календарну дату, зазначену у свідоцтві про смерть, виданому органом РАЦС на підставі довідки про смерть або рішення суду відносно оголошення фізичної особи померлою. Коли у свідо-

цтві про смерть спадкодавця вказаний тільки місяць або рік смерті, то часом відкриття спадщини слід вважати останній день вказаного місяця або року. Порядок встановлення судом факту смерті, як і оголошення фізичної особи померлою, вирішується за правилами окремого провадження, з урахуванням особливостей, передбачених ст. 234 ЦПК України [5].

Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку, або у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. Тобто днем смерті фізичної особи визначається день її вірогідної смерті, — день смерті, вказаний у рішенні суду. У такому разі часом відкриття спадщини вважається день вірогідної смерті спадкодавця, вказаний у судовому рішенні.

Але відомо, що поняття «день» включає в себе години і хвилини та визначається календарною датою. Згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», людина вважається померлою з моменту, коли встановлена смерть її мозку. Момент смерті мозку може бути встановлено, якщо виключені всі інші можливі за даних обставин причини втрати свідомості та реакції організму. Діагностичні критерії смерті мозку та процедура констатації моменту смерті людини встановлюються Міністерством охорони здоров'я України [6].

В юридичній літературі неодноразово була висловлена думка про доцільність закріплення не дня, а моменту смерті особи-спадкодавця. На думку вченого Є. О. Рябоконь, необхідно враховувати не лише день, але й момент (години та хвилини) смерті спадкодавця для захисту прав та законних інтересів спадкоємців, також з метою чіткого й однозначного вирішення питання коммоментності та для визначення кола об'єктів спадкування [7, с. 15].

Згідно зі ст. 525 ЦК УРСР коло прав та обов'язків спадкодавця визначалося на час відкриття спадщини, а часом відкриття спадщини визначався день смерті спадкодавця. Тобто права та обов'язки спадкодавця входили до складу спадщини, лише якщо вони належали спадкоємцеві на день його смерті, а саме до кінця тієї календарної доби, коли відкрилася спадщина. Зазначені права та обов'язки переходили до спадкоємців такої особи незалежно від того, були вони набуті або припинені спадкодавцем до або після моменту настання смерті. Найголовнішим вважалося, щоб відповідні права та обов'язки існували до кінця тієї доби, коли настала смерть спадкодавця. Згідно з ч. 5 ст. 1268 ЦК України, незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини, тобто спадщина переходить до спадкоємців у тому вигляді, в якому вона існує на час відкриття спадщини, а саме на день смерті спадкодавця або на день, з якого останній оголошується померлим.

Для вирішення питання відносно часу відкриття спадщини, а саме «день» чи «момент» смерті, потрібно звернути увагу на зміст ст. 1218 ЦК України, відповідно до якої «до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті». Деякі автори ототожнюють такі поняття, як «час відкриття

спадщини, вказаний у ст. 1220 ЦК України, і «момент відкриття спадщини», про який йде мова в ст. 1218 ЦК України [8, с. 6]. Вважаємо, що у нормі ст. 1218 ЦК України законодавець для вирішення питання стосовно складу спадщини замість понять «час» та «день» не випадково застосовує поняття «момент». На наш погляд, це потрібно для більш точного визначення кола об'єктів спадщини. Наприклад, якщо після настання смерті спадкодавця, але в той самий день, спадкодавцю була нарахована грошова винагорода, то дане нарахування не буде породжувати юридичні наслідки спадкування, оскільки спадкодавець не встиг набути права на грошову винагороду. Тому остання не може входити до складу спадщини відповідно до ст. 1227 ЦК України.

Точне визначення часу смерті спадкодавця також потрібно при спадкуванні права на вклад у банку (ст. 1228 ЦК України). Наприклад, якщо у спадкоємця виникло право на спадкування, права вимоги щодо одержання банківського вкладу, розмір якого в проміжку між моментами відкриття спадщини та її прийняттям або оформленням свідоцтва про право на спадщину збільшився у зв'язку з нарахуванням відсотків, спадкоємець вважатиметься правонаступником вкладу в тому розмірі, в якому він існував на момент відкриття спадщини, а відсотки, нараховані пізніше, будуть йому належати вже не як спадкоємцеві, а як кредиторів за договором.

Отже, реальні права та обов'язки спадкодавця, які входять до складу спадщини, мають встановлюватися при видачі свідоцтва про право на спадщину і при її розподілі між спадкоємцями, але межею розрахунку має бути момент відкриття спадщини [4, с. 996]. Під поняттям «момент» мається на увазі не день смерті, а її миттєвість, година та хвилина.

Згідно з ч. 3 ст. 1220 ЦК України, особи, які померли протягом однієї доби, також у різні години однієї календарної доби, які могли б спадкувати одна після одної, вважаються померлими одночасно. Спадщина відповідно них відкривається одночасно і окремо щодо кожного з них. Поняття «одночасно» у даній нормі визначається не за моментом, а за відрізком часу та має тлумачитися як «в один день», тобто протягом одного дня [9, с. 775]. Також термін на «добу» потрібно тлумачити як «день» з нуля годин до двадцять четвертої години, а не як астрономічні двадцять чотири години, що відраховуються з будь-якого моменту. Це правило застосовується у всіх випадках не залежно від виду спадкування (за заповітом чи за законом).

Ще до прийняття ЦК України 2003 року вчена В. Ю. Чуйкова пропонувала внести норму стосовно того, що особи визначаються померлими одночасно і не спадкують один після одного, лише при неможливості встановити, хто з двох і більше осіб померли раніше [10]. Отже особи вважаються такими, що померли одночасно, якщо вони померли під час спільної для них небезпеки, є лише припущенням. Зацікавлені особи вправі спростувати це припущення, надавши необхідні докази того, що одна з осіб померла одного дня, а інша — наступного [9, с. 776].

На практиці виникають такі ситуації, коли день вступу в законну силу судового рішення і день передбачуваної або фактичної смерті, вказаний у су-

довому рішенні, знаходяться у часі на суттєвій відстані один від одного, іноді за межами встановленого строку для прийняття спадщини. У такому випадку спадкоємці можуть автоматично опинитися в становищі таких, що пропустили строк для прийняття спадщини. Для вирішення цього питання вважаємо за необхідне звернутися до праць російського вченого В. А. Гаджієва, який пропонує, що якщо день набрання законної сили рішення про визнання особи померлою та день передбачуваної або фактичної смерті, вказаний в рішенні суду, знаходяться в часі на суттєвій відстані один від одного, то строк для прийняття спадщини повинен починатися від дня набрання законної сили рішення суду про оголошення особи померлою [11, с. 143]. Слід погодитися з даною точкою зору, а саме обчислення строку для прийняття спадщини у таких випадках слід починати від дня набрання законної сили рішення суду про оголошення такої особи померлою. Часом відкриття спадщини вважати день вірогідної смерті особи-спадкодавця, вказаний у судовому рішенні. Склад спадщини, що належало спадкодавцеві, повинен визначатися на день передбачуваної або фактичної смерті. Також перебіг строків прийняття спадщини для осіб, які є спадкоємцями після смерті спадкодавця, день смерті якого визначається за рішенням суду днем його вірогідної смерті, слід відраховувати від дня набрання законної сили рішення суду про оголошення такої особи померлою.

Чинне цивільне законодавство передбачає виняток з імперативного правила, яке не пов'язує час відкриття спадщини з датою смерті спадкодавця. Часом відкриття спадщини посмертно реабілітованих осіб є день прийняття рішення районною комісією з питань поновлення прав реабілітованих про повернення майна реабілітованого або відшкодування його вартості спадкоємцями першої черги [12].

Під поняттями «час відкриття спадщини», «відкриття спадщини», «смерті спадкодавця» слід розуміти час відкриття спадщини та виникнення спадкових правовідносин. Час відкриття спадщини визначається залежно від того, яка з названих вище обставин є підставою для виникнення спадкових правовідносин.

У нормах, які регулюють спадкові правовідносини, жодного разу не вживається поняття «термін», але під терміном у спадковому праві потрібно розуміти «день» — як календарну дату або «момент» — як вказівку на подію, що має настати, та також «час відкриття спадщини» який відповідно до ст. 1220 ЦК України вважається днем смерті особи-спадкодавця або днем, з якого вона оголошується померлою. Всі ці поняття підпадають під визначення поняття «терміну» у ст. ст. 251-252 ЦК України. Виникнення спадкових прав та обов'язків починається в кожному окремому випадку у свій термін.

Час відкриття спадщини, а саме день відкриття спадщини є початковим терміном для перебігу строків у спадковому праві: 1) початок перебігу строку подання заяви про прийняття спадщини, заяви про відмову від спадщини (ст. 1269 ЦК України); 2) початок перебігу строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями (ч. 1 ст. 1270, ч. 1 ст. 1273 ЦК України); 3) початок перебігу строку пред'явлення претензій кредиторів до спадкоємців (ст. 1281 ЦК України); 4) початок перебігу строку для видачі

свідомства про право на спадщину (ч. 1 ст. 1298 ЦК України); 5) починає втрачуватися річний строк, сплив якого за умови відсутності спадкоємців є підставою для звернення органу місцевого самоврядування до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою (ч. ч. 1-2 ст. 1277 ЦК України); 6) день відкриття спадщини є початковим терміном для перебігу строку позовної давності (ст. 257 ЦК України); 7) з часу відкриття спадщини вживаються заходи щодо охорони спадкового майна. Охорона спадкового майна триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини (ст. 1283 ЦК України).

Від часу відкриття спадщини залежить, яким законодавством потрібно керуватися для цих правовідносин. Так, відповідно до п. 5 Прикінцевих і перехідних положень ЦК України, правила книги шостої застосовуються до спадщини, яка відкрилася, але не була прийнята ніким зі спадкоємців до набрання чинності ЦК України.

Зазначимо, що відкриття спадщини слід розглядати як юридичний факт, виникнення якого законодавець пов'язує з днем смерті особи-спадкодавця, або з днем, з якого особа-спадкодавець оголошується померлою. Подібний підхід законодавця виключає можливість виникнення спорів щодо спадкування осіб, які померли одночасно. Точне визначення дати смерті впливає на визначення кола спадкоємців, оскільки особи, що померли в один і той же день, вважаються в цілях спадкового правонаступництва померлими одночасно і не успадковують один після одного, а до спадкування закликаються спадкоємці кожного з них.

Поряд зі строками та термінами у спадковому законодавстві вживається поняття «момент». Наприклад, у нормах спадкового права поняття «момент» фіксується у ст. 1218 ЦК України — склад спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини, а також у ч. 4 ст. 1236 ЦК України чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини. З цього слідує, що законодавець надає значення не тільки і не стільки дню відкриття спадщини, але й моменту (миті) відкриття спадщини, який збігається з моментом (годинию і хвилинами) смерті спадкодавця, що впливає зі змісту ч. 1 ст. 1218 ЦК України. Для вирішення питання відносно складу спадщини замість терміна «час» та «день» більш виправданим є застосування поняття «момент». Це необхідно для точного і об'єктивного вирішення питання саме моменту набуття і припинення прав та обов'язків, визначення кола об'єктів спадщини, для захисту прав та інтересів учасників спадкових правовідносин. Але це не стосується випадку, коли особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішення суду, також, коли особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку, або у зв'язку з воєнними діями, коли дана особа може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. Отже визначення часу відкриття спадщини має дуже важливе правове значення, оскільки дозволяє визначити та встановити, з якого моменту виникають спадкові відносини та з якого моменту починають обчислюватися строки у спадковому праві.

Література

1. Луць В. В. Строки у цивільних правовідносинах: конспект лекцій з спецкурсу / В. В. Луць. — Л. : Вид-во Львів держ. Ун-ту, 1992. — 108 с.
2. Вахонєва Т. М. Порядок та особливості обчислення строків за новим цивільним законодавством / Т. М. Вахонєва // Право України. — 2004. — № 2. — С. 21-25.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова: Рос. акад. наук, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. [4-е изд., доп.]. — М. : Азбуковник, 1997. — 939 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / [О. О. Кот, Т. В. Боднар, С. І. Шимон і др.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — [3-тє вид., перероб. і допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — Т. 2. — 1088 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст. 492.
6. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 липня 1999 р. № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — Ст. 377.
7. Рябоконь Є. О. Спадкове правовідношення в цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Є. О. Рябоконь. — К., 2002. — 20 с.
8. Коротюк О. В. Заповіти: роз'яснення, зразки нотаріальних документів, судова практика : навч.-практ. посіб. / О. В. Коротюк. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 184 с.
9. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : [в 4 т.] / [А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кршченко, В. Г. Ротань]. — К. : А. С. К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2005. — Т. 3. — 928 с.
10. Чуйкова В. Ю. Правові питання спадкування за заповітом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. Ю. Чуйкова. — Х., 1999. — 19 с.
11. Гаджиев В. А. Сроки в наследственном праве: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Гаджиев Валерий Анатольевич. — Рязань, 2007. — 176 с.
12. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 № 7 // Вісник Верховного Суду України. — 2008. — № 6. — Ст 17. (п. 3).

Анотація

Черногор Н. В. Проблеми визначення строків та термінів у спадковому праві України. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню строків та термінів у спадковому праві України. Строки та терміни у спадковому праві знайшли достатньо широке визначення, але закріплення у Цивільному кодексі України 2003 року понять «строк» та «термін» викликає багато проблем у їх практичному застосуванні.

Ключові слова: спадкове право, здійснення права на спадкування, час відкриття спадщини, строк, термін, момент.

Аннотация

Черногор Н. В. Проблемы определения сроков и **терминов** в наследственном праве Украины. — Статья.

Статья посвящена исследованию сроков и дат в наследственном праве Украины. Сроки и даты в наследственном праве нашли достаточно широкое применение, но закрепление в Гражданском кодексе Украины 2003 года понятий «срок» и «дата» вызывает проблемы с их практическим применением.

Ключевые слова: наследственное право, осуществление права на наследование, время открытия наследства, срок, дата, момент.

Annotation

Chernogor N. V. Problems of decision of terms and terms in the inherited right for Ukraine. — Article.

At present, the question of research into the limits and terms in inheritance law of Ukraine is essential. The timing and terms of the succession law found quite widely used, but the consolidation of the Civil Code of Ukraine in 2003 the concepts of «deadline» and «term» causes problems with practical application.

The timing and terms of the succession law found quite widely used, but the consolidation of the Civil Code of Ukraine in 2003 the concepts of «deadline» and

Keywords: Inheritance Law, the right to inheritance, opening heritage, term, period, moment.

УДК 347.2

О. В. Куций

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ РЕЧЕЙ

Постановка проблеми. Основою формування правової держави є чітке уявлення про природу речей, їх цивільно-правовий обіг, класифікацію й способи захисту. У даному зв'язку теоретичні проблеми обмеження цивільного обороту речей набувають особливої практичної значимості.

До обмежено оборотоздатних об'єктів належать об'єкти цивільних прав, визначені законом, які можуть належати лише певним учасникам обороту, або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом. До таких об'єктів, наприклад, відносять зброю, вибухові речовини, наркотичні та психотропні засоби. Законодавством також визначено ряд видів підприємницької діяльності та ряд товарів, здійснення операцій з якими дозволяється лише на підставі відповідних ліцензій. Це стосується виробництва та реалізації алкогольних і табачних виробів, медичних препаратів, здійснення операцій з валютою.

Вилученими з обороту вважаються об'єкти, які не можуть бути предметом цивільно-правових угод чи іншим чином переходити від однієї особи до іншої. Порухення цього правила тягне за собою визнання таких угод недійсними. Реформування української економіки на ринкових засадах значно звузило коло об'єктів цивільних прав, яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), які мають бути прямо встановлені законом. Якщо раніше до таких об'єктів належала земля, надра, то зараз земля та інші природні ресурси можуть відчужуватися або іншим чином переходити від однієї особи до іншої відповідно до закону, яким визначається певний правовий режим обороту таких об'єктів. Вилученими з обігу є об'єкти, які згідно з законодавством перебувають лише в державній власності, зокрема землі природно-заповідного фонду, об'єкти історико-культурної спадщини та художні цінності загальнодержавного значення. Вилученими з обігу можна також вважати ядерні матеріали та об'єкти ядерної енергетики, що можуть перебувати лише у державній власності.